

Místo *osudového sňatku*, který nerozbil ani císař

Malebné průčelí zámku

Novodobá kašna před zámkem

Romantické průhledy

Text a foto **Jan Andreska**

Pedagogická fakulta UK v Praze,
katedra biologie a ekologické výchovy

Co viděla Březnice

Leží stranou hlavních cest a její půvab tak objeví jen ten, kdo ho hledá. V české historii má ale výsadní postavení. Odehrálo se zde první dějství příběhu zvláštního a romantického...

Osada a blízká tvrz, oddělené od sebe tokem říčky Skalice, existovaly zřejmě už ve 13. století. Vznik malého trhového městečka a přestavba tvrze na hrad nejsou jednoznačně datovány, doloženy jsou spolehlivě k roku 1327. Po pánech z Březnice a Zmrzlících ze Svojšína se pánem na Březnici stal roku 1506 Zdeněk Malovec z Chýnova. Po nástupu Habsburků na český trůn se Malovcův syn Petr účastnil prvního protihabsburského povstání roku 1547, za což mu byla Březnice konfiskována.

Vlna konfiskací ale nebyla jediným důsledkem povstání. Český král Ferdinand I. Habsburský dospěl k poznání, že vládnout Čechům z Vídně zjevně nestačí, a poslal do Prahy natrvalo ve funkci místodržitele svého druhorozeného syna, rovněž Ferdinanda, zvaného Tyrolský. Konfiskované majetky si panovník částečně ponechal, částečně je rozprodal, případně vyměnil.

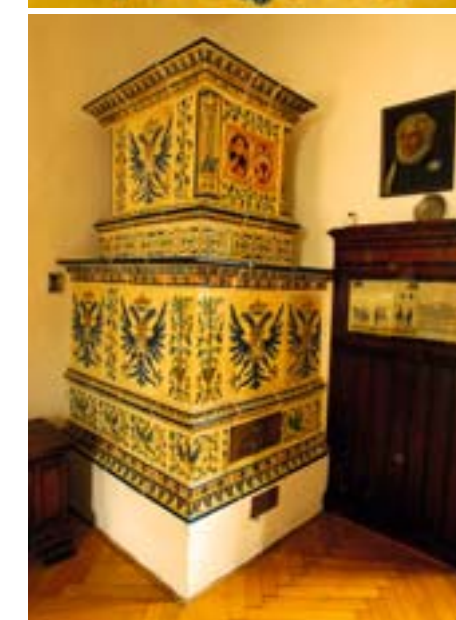
V rámci těchto majetkových přesunů získal Březnici roku 1548 Jiří z Lokšan, a to nejspíše výměnou za předchozí údržbu hradu Kašperku. Březnický gotický hrad se Jiří rozhodl přestavět do jemnější podoby renesančního zámku, který pak Lokšanům sloužil jako rodinné sídlo. S Jiřím se do Březnice přestěhovala i jeho manželka Kateřina, rozená Adlerová. Je jisté, že za přestavbou zámku do pohodlné a reprezentativní podoby stála právě ona. Po Jiříkově smrti roku 1551 nákladnou stavební akci dokončila a na Březnici pak žila až do svého přestěhování do Innsbrucku. Slavná březnická knihovna založená roku 1558 byla rovněž její dílo.

Vdova Kateřina při svém pobytu v Čechách zůstala v kontaktu se svou sestrou Annou, provdanou do slavné kupecké a bankéřské rodiny Welserů v Augšpurku. Věděla tedy dobře i o její dceři Filipině, která zůstala do svých téměř třiceti let neprovdaná. Kateřinin syn (rovněž Ferdinand), tehdy komoří místodržitele, plánoval oslavy své plnoletosti a velké lovecké kratochvíle právě na Březnici, a pozval na ně i svého pána. Kateřina pozvala zase sestru Annu a její dcery a své neteře, Filipinu a Reginu. Tak se na podzim 1556 setkali na Březnici Filipina Welserová a Ferdinand II. Tyrolský. On – renesanční velmož z rodu císařů a králů, vzdělaný a zcestovalý, ona – dcera z chudé větve kupecké rodiny. Oba už vlastně nemladí, oba stejného ročníku – narození 1527.

Utajená svatba

Co se mezi nimi vlastně stalo, jak přeskočila ona pověstná jiskra, lze se jen dohadovat. Faktem zůstává, že Ferdinand se záhy rozhodl pro ne zcela konformní řešení, tedy pro tajný sňatek – následoval v zámecké kapli hned po Vánocích, v lednu 1557.

Tajný sňatek ovšem znamenal i utajení stavu manželského, což v době zcela oficiální dynastické sňatkové politiky nebylo nic jednoduchého. Navíc těmi, před kým bylo sňatek třeba zejména zamlčet, byli ženichův otec – král a také strýc, pro změnu císař. V nástupnické posloupnosti byl sice Ferdinand až druhý po svém bratru Maxmiliánovi, přesto se jeho sňatek s měšťanskou dcerou následně ukázal jako závažná komplikace.

Detail kachlu s císařským orlem (nahore), kachlová kamna z roku 1627 Filipinu nepamatují (dole)

Filipina a lékaři

Postavení tajné manželky místodržícího komplikovalo Filipinin styk s celým okolím a tedy i s lékaři. Již před sňatkem angažoval Ferdinand II. tehdy již proslaveného Pietra Andrea Gregoria Matthioliho jako svého osobního lékaře. Filipinin zdravotní stav utrpěl komplikovaným porodem dvojčat, z něhož se podle všeho už nikdy zcela nezotavila. Možná již dříve, od této doby ale prokazatelně, začala pečlivě sbírat dostupné recepty k léčebnému užití bylin. S tím snad souviselo i pražské vydání Matthioliho Herbáře v němčině (roku 1562), což byl jazyk Filipině dostupnější než původní italská edice.

Pietro Matthioli původně následoval manželský pár na Ambras, zároveň ale plnil funkci osobního lékaře císaře Maxmiliána, což ho nejspíše vedlo ke dvoru do Vídně. Proto na Ambrasu působil i druhý lékař, původní pražský Matthioliho asistent a rodák z České Lípy, Jiří (též Georg, Georgius) Handsch von Limus. Jeho kvalifikace i kariéra byly pozoruhodné: poté, co vystudoval lékařství v Padově (absolvoval 1553) působil jako Matthioliho asistent a překladatel jeho Herbáře do němčiny.

Po Matthioliho odchodu ze služeb místodržitele Ferdinanda II. Tyrolského se Handsch stal místodržitelským osobním lékařem. Zřejmě právě Ferdinand II. ho pověřil zpracováním velké studie věnované zoologii, jakéhosi pandanu již publikované Matthioliho botanické práce. Tuto práci bohužel nikdy nedokončil.

Prozatím zůstala Filipina ukrytá na Březnici v laskavé péči své tety Kateřiny. Slavnosti a lovy organizované Ferdinandem Lokšanským poskytovaly arcivévodovi dost možností, jak na Březnici pobývat a trávit čas s manželkou. Přesto ale jeho tamní pobyty vyvolaly pozornost, i když senzacechtivá veřejnost předpokládala spíše vztah mezi ním a Kateřinou.

Z manželství se po roce a půl narodil syn Ondřej. Jako maskování byl použit starý, řekněme starozákonní trik: novorozence položili jako odložené dítě na práh zámku a následně si ho osvojila vlastní matka. Při Ondřejově křtu, který provedl kaplan Jakub ze Střelice, byli dětmi za kmotry Ferdinand z Lokšan a Ondřej ze Šternberka.

Pak ale roku 1558 navštívil Prahu Ferdinandův otec, teď jako císař Ferdinand I. Habsburský. Zřejmě v této době bylo tajemství definitivně prolomeno; císařský otec rozhodl, že manželství sice smí trvat dál, všichni zasvěcení však musí zachovat absolutní mlčenlivost. Potomci byli zbaveni nástupnických práv, jedinou výjimkou z tohoto rozhodnutí byla případná hrozba vymření habsburského rodu.

Při té příležitosti také padlo další rozhodnutí, tedy přestěhovat Filipinu na poněkud bližší Křivoklát. Po nezbytných úpravách královského hradu docílil Ferdinand, aby se svolením stavů byl Křivoklát roku 1560 od královské komory zastaven Ladislavu ze Šternberka a jemu pak svěřena funkce hostitele Filipiny. Ta se sem 1. května 1560 přestěhovala, již podruhé gravidní. Můžeme spekulovat, zda se od jejího tchána nejednalo o určitou formu zlomyslnosti. Na rozdíl od subtilní, pohodlné a čerstvě modernizované Březnice byl Křivoklát obrovský hrad, využívaný tehdy především jako vězení. Filipina se tu seznámila s tamními politickými vězni, z nich nejvýznamnější byl bezpochyby biskup Jednoty bratrské Jan Augusta. Jeho propuštění též posléze zprostředkovala.

Komedie podruhé

Na Křivoklátě se narodil Filipině 22. listopadu 1560 další syn Karel, i u něj se opakovala hra na nalezence, a roku 1562 přišla na svět dvojčata Marie a Filip, která ale brzy (1563) zemřela. Tato svá vnoučata dovolil Filipinin tchán pohřbit v rodinné hrobce, ovšem tajně. Zdálo by se, že smrt Ferdinanda I. roku 1564 konečně Filipinu z ponižující izolace osvobodí a sňatek ihned rehabilituje, to se však ani teď ještě stát nemělo. Ferdinand II. se sice stal vládcem v rodných Tyrolích, na přání bratra a císaře Maxmiliána ale vykonával funkci místodržitele v Praze další dva roky.

Ze subtilní Březnice na robustní Křivoklát

Teprve v lednu 1567 se Ferdinand vrátil trvale do Innsbrucku. Musel ovšem absolvovat nepříjemné vyjednávání o zrušení sňatku požadované tyrolskými stavy. Tyrolští stavové nakonec ustoupili, jednou z omezujících podmínek ale bylo, že manželé budou bydlet izolovaně. Tomu Ferdinand vyhověl tak, že pro svou rodinu koupil a přestavěl blízko ležící zámek Ambras.

Ačkoli stanovisko Ferdinanda II. bylo obecně známo a všichni věděli, že svůj sňatek nezruší, požadavek se opakoval ještě jednou, a to při jednání o obsazení uvolněného polského trůnu roku 1572. Ferdinand II. polský trůn odmítl.

Roku 1576 byl po pečlivém studiu případu a vyslechnutí svědků březnický sňatek legalizován papežem Řehořem XIII. Téhož roku zemřel Ferdinandův bratr Maxmilián a trůnu se ujal jako následník jeho syn Rudolf II.

V dubnu 1580 Filipina na Ambrasu zemřela. Tak skončil romantický příběh manželského páru, který začal na podzim 1556 na Březnickém zámku. Páru, který si své manželství přes mnohé potíže nenechal vzít, a který by tak mohl mnohým našim současníkům posloužit příkladem. ■